

УДК 821.161.2:82–2

Бурко О.В.,*молодший науковий співробітник
науково-дослідної лабораторії грінченкознавства
Київського університету імені Бориса Грінченка*

ТЕХНОЛОГІЯ НАВЧАННЯ ПОЕЗІЇ Б. ГРІНЧЕНКА НА УРОКАХ ПОЗАКЛАСНОГО ЧИТАННЯ В ОСНОВНІЙ ШКОЛІ

У статті визначено методичний інструментарій навчання поезії Б. Грінченка на уроках позакласного читання в основній школі. Наукова новизна роботи полягає в тому, що вперше запропоновано таку технологію у шкільному курсі української літератури. Застосування буде доцільним для молодших і старших підлітків. У статті акцентовано увагу на використанні принципів діалогізму та проблемності, методу символічного бачення і відповідних інноваційних прийомів.

Ключові слова: *поезія, молодші та старші підлітки, принципи діалогізму, проблемності, метод символічного бачення, прийоми.*

Проаналізувавши програму з української літератури «Українська література: 5–9 класи» (www.mon.gov.ua/na/activity/education/561692/educational-programs/1349869429), ми визначили, що основна увага звертається на здобуття учнями знань про прозові твори Б. Грінченка. Додаткова література для читання для учнів 5 класу містить віршовані оповідання, легенди та казки; для шестикласників — п'ять оповідань Бориса Дмитровича. І тільки в рекомендованій літературі для вчителів, які навчають учнів 6 класу, запропоновано збірку «Зернятка», де представлено вірші, поеми, оповідання. На офіційному веб-сайті МОН України (рубрика «Громадське обговорення») розміщено проект навчальної програми з української літератури «Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. 5–9 класи». У ньому знаходимо прозу Б. Грінченка

тільки в списку додаткової літератури для читання (на вибір) для учнів 6 класу: «Екзамен», «Сестриця Галя», «Батько та дочка».

Як бачимо, програма охоплює інтереси молодших підлітків. Проте вважаємо за необхідне ознайомлювати не тільки молодших, але й старших підлітків із поетичним доробком письменника на уроках позакласного читання. При цьому виходимо з настанови Б. Грінченка, знайденої нами в рукописі «Значение поэзии для умственного и нравственного развития человека»: «Именно литературные произведения подготавливают умы к восприятию известных идей, наталкивают на наиболее важные вопросы, указывают выход из тяжелого положения» [2, 1]. Названа праця не була видана, хоч має велике значення. Автор акцентує на впливові літератури на розвиток людського розуму: «Ведь без синтеза и анализа человек не может приступить к изучению любой науки, так как при этом требуется сознательное критическое отношение к изучаемому» [2, 9].

Праця Б. Грінченка «Значение поэзии для умственного и нравственного развития человека» стала основою пропонованої технології навчання поезії Б. Грінченка в основній школі. Термін «технологія» запозичений із західноєвропейських мов, утворено з основ грец. *τεχνολογία*, похідного від *τέχνη* «мистецтво, майстерність, уміння» і *-λογία*, пов'язаного з *λόγος* «слово, розповідь» [6, 563], тобто означає вчення про мистецтво володіння будь-яким ремеслом. Якщо виходити з дослідження Н. Фоломєєвої, то слово *technical* або *techna* на стародавній грецькій мові означало буквально «хитрість». Від нього походить слово *technic* — майстер, спеціаліст. Тобто спеціалістом у будь-якій галузі діяльності стає той, хто володіє «хитрощами» цієї діяльності, знає секрети, які ведуть до її успішного результату [24, 80]. Поняття «педагогічна технологія» стосовно освітнього простору вперше вжито у 1886 р. англійцем Дж. Саллі.

У сучасному освітньому просторі виокремилося кілька напрямів тлумачень педагогічної технології. Представники системного підходу (В. Безпалько, М. Кларін, Л. Ярошук та ін.) розглядають її як методологічну основу. При цьому В. Безпалько визначає педагогічну технологію як проект певної педагогічної системи, що реалізується на практиці, як змістову техніку реалізації навчально-виховного процесу; М. Кларін — як відтворювані способи організації навчального процесу з чіткою орієнтацією на діагностично визначену мету;

А. Ситченко — як вищий рівень організації навчально-виховного процесу, що забезпечує досягнення дидактичної мети; Н. Фоломеева — як систему знань про прийоми і засоби, за допомогою яких досягається запланований результат конкретного виду діяльності.

Представники процесуально-діяльнісного підходу (С. Гончаров, П. Матвієнко, Л. Ярощук та ін.) визначають її як навчально-виховний процес, спроектований за критеріями технологічності.

Прихильники процесуально-описового підходу (М. Гриньова, А. Нісімчук та ін.) — як модель педагогічної системи. А. Нісімчук трактує педагогічну технологію як інформаційну, полімодальну, полікультурну, багатовимірну модель заданої освітньої системи; М. Гриньова — як науково обґрунтовану системну модель діяльності вчителя, яка містить опис алгоритму його дій з розвитку певної навчально-виховної проблеми; В. Паламарчук — як моделювання змісту навчально-виховного процесу, форм і методів згідно з поставленою метою.

Окрему групу становлять учені (О. Козлова та ін.), які вважають педагогічну технологію набором технологічних процедур, які забезпечують професійну діяльність учителя гарантованістю кінцевого результату. Пошуки єдиного ефективного підходу тривають.

У контексті сказаного здійснимо теоретичне обґрунтування складників розробленої нами технології навчання поезії Б. Грінченка в основній школі. В її основу покладено розуміння педагогічної технології як конструювання навчально-виховного процесу з чітко визначеними завданнями, діагностикою поточних і кінцевих досягнень, що передбачає бажаний результат. Пропонуємо її схему.

Технологія навчання поезії Б. Грінченка

Концептуальну основу технології становить твердження, що ефективність навчання поезії Б. Грінченка значно підвищиться, якщо його проводити за спеціально розробленою технологією, яка ґрунтується на урахуванні її специфічних рис.

Мета: зацікавити учнів основної школи поезією Б. Грінченка, навчити підлітків виявляти її характерні риси, формувати вміння впізнавати Грінченкові вірші.

Концептуальна ідея: формування уявлення учнів про специфічні риси поезії Б. Грінченка.

Принципи: діалогізму, проблемності.

Зміст навчання: художні тексти збірки «Писання» Б. Грінченка; вірші з журналу «Дзвінок», цикл міні-поezій «Зернятка»; теоретико-літературні поняття *контраст*, *символ*, пошуковий матеріал «Етимологія слів *барельєф*, *музей*, *муза*, *портрет*, *технологія*»; матеріали критики про поетичну творчість Б. Грінченка.

Організаційні форми: урок-діалог з елементами дослідження, урок — філософське дослідження, урок-пошук.

Напрями (див. рис. 1):

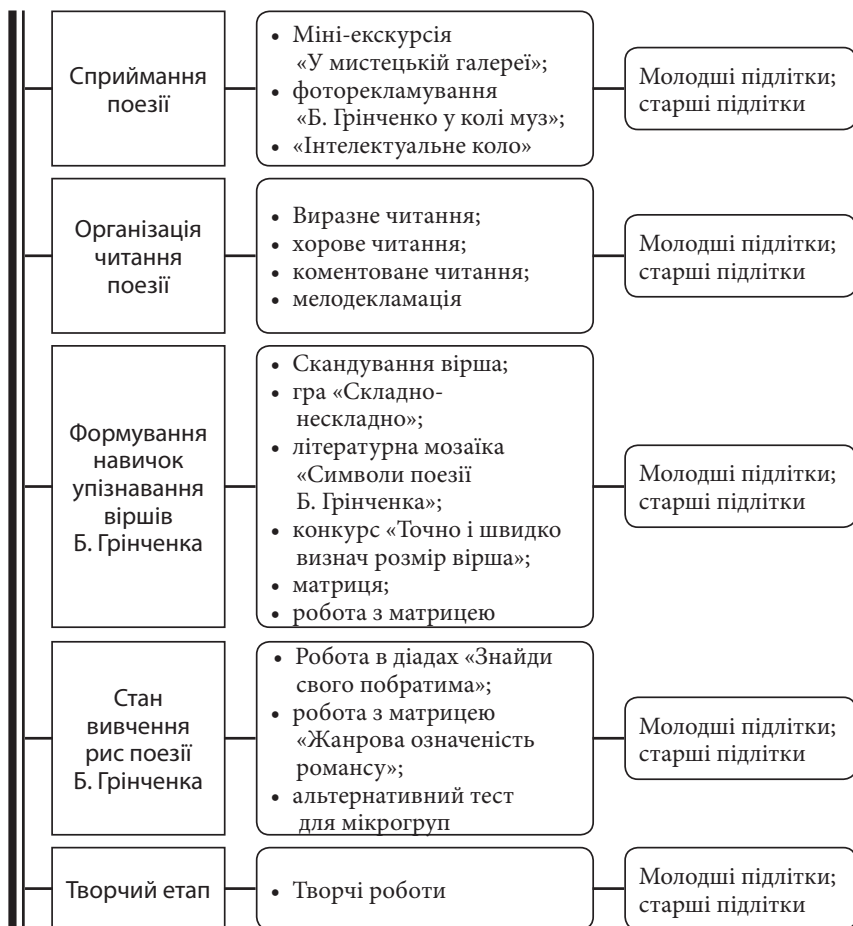

Рис. 1. Схема технології навчання поезії Б. Грінченка

Результат: підлітки проявлятимуть інтерес до поетичних творів Б. Грінченка, володітимуть термінологічним рядом музики, живопису, вмінням робити власний вибір специфічних рис віршів поета.

Прокоментуємо запропоновані напрями, зокрема напрям сприймання поезії. Розроблена технологія навчання враховує зв'язки з іншими видами мистецтва, що проявляються на етапі емоційної та інтелектуальної підготовки учнів до слухання поезії Б. Грінченка на уроках української літератури. Зокрема, словесник уводить молодших підлітків у світ його поезії за допомогою творів живопису, килимарства, ліплення. Він проводить міні-екскурсію «У картинній галереї». Такий підхід обумовлений дослідженнями Л. Сімакової про краще запам'ятовування учнями молодшого підліткового віку зображених вчинків персонажів і ситуацій. Мікрогрупа мистецтвознавців одержить випереджувальне завдання підготувати опис картин О. Бородая «Борис Дмитрович у колі сім'ї», В. Жирова «Борис Дмитрович Грінченко з соратниками з київської “Просвіти”», Г. Крюкової «Борис Дмитрович Грінченко з учнями», gobelena А. Буйгашевої «Б. Грінченко», портрета, виліпленого з пластиліну А. Трофимченко. Молодші підлітки зможуть доповнити рукописний «Словник мистецтвознавця» термінами малярства. Наприклад, «портрет — запозичено з французької; *фр.* portrait — «зображення», пов'язане із заст. *portraire* — «зображувати, репрезентувати», що походить від *латин.* *prōtrahere* — «витягати, протягати; виявляти; тягти», утвореного з префікса *prō-* і дієслова *trahere* (*traho*) — «тягти» [6, 530]. Після прослуханих описів юні екскурсанти спробують пояснити причину їх появи на уроці.

Учитель готує старших підлітків до сприймання поезії Б. Грінченка за допомогою творів скульптури та гравірування. Він проводить фоторекламування «Б. Грінченко у колі муз» для старших підлітків: «Якщо ви хочете побачити забронзовілу постать Б. Грінченка, то прийдіть до пам'ятника, який знаходиться поряд із ректоратом Київського університету імені Бориса Грінченка. Цей пам'ятник споруджений архітектором Миколою Босенком і скульптором Миколою Обезюком до 20-річчя незалежності України на кошти викладачів, студентів університету, освітян Києва.

Якщо ви не знайомі з грінченківськими місцями у м. Харкові, то перегляньте на слайді проект пам'ятника Б. Грінченку. Його

автор — скульптор Володимир Рябцев. Пам'ятник буде встановлений біля приміщення колишнього реального училища, у якому навчався Б. Грінченко (нині — Харківський національний технічний університет сільського господарства ім. П. Василенка).

Якщо ви прагнете дізнатися, яким був Б. Грінченко, то завітайте до його музею, що розташований на вул. Бульварно-Кудрявській, 18/2. Тут побачите барельєф, відкритий у 2008 р. Можете навідатись також до Інституту мистецтв, де 10 грудня 2014 р. відкрили барельєф, виготовлений випускником нашого університету Дмитром Дорого-стайським.

Якщо ви не знаєте, де Борис та Марія Грінченки створювали «Словарь української мови», то пройдіть по одній із київських вулиць — вул. Гоголівській, підійдіть до буд. 8 — і побачите прикріплену на ньому меморіальну дошку із повідомленням про це.

Якщо вам невідомо, де хрестили Бориса Грінченка, то перегляньте слайд із зображенням відреставрованого отцем Іллею Свято-Тихонівського храму, що в Харківській області. На дзвіниці до 150-річчя від дня народження Б. Грінченка відкрито меморіальну дошку».

Словесник може поставити завдання перед справжніми та віртуальними екскурсантами зафіксувати мистецтвознавчі терміни, які використовуватимуть їхні однокласники під час фоторекламування. З метою полегшення виконання роботи вчитель роздасть їм розмножений «Словник мистецтвознавця», де зафіксовано етимологію слів:

Музей — запозичено з німецької або французької мови; *нім.* *Museum*, *фр.* *musée* походять від *латин.* *mūsĕum* — «парнас, академія», джерелом якого є *грец.* *μοῦσαετον* — «храм муз», похідне від *моῦσα* — «муза» [6, 531].

Муза — «богиня мистецтва і наук у грецькій міфології; творче натхнення»; ...запозичено, мабуть, через посередництво латинської мови (*латин.* *Mūsa* «тс.») з грецької; *грец.* *μοῦσα* — «муза, одна з дев'яти богинь-покровительок мистецтва і науки»; задовільного етимологічного пояснення не має [6, 530–531].

Барельєф — запозичення з французької мови; *фр.* *bas-relief* утворено з прикметника *bas* — «низький», що походить від *пізньолатин.* *bassus* «тс.», та іменника *relief* — «рельєф, підвищення, опуклість» [5, 142].

Можна висловити припущення, що в результаті цієї роботи збагатиться словниковий запас молодших і старших підлітків мистецтвознавчими термінами: *барельєф, муза, музей*.

Пропонована технологія навчання враховує зв'язки поезії Б. Грінченка з музикою. Мета її: проявити за допомогою музики ту музичну основу, яка є складовою поетичного твору, ознайомити учнів з особливостями стилю автора. Біографам Б. Грінченка не вдалося встановити, чи хтось із його родини володів грою на музичних інструментах. Зі спогадів дослідника П. Стебницького «Борис Грінченко. Нарис про його життя та діла» (1920) відомо тільки, що «його мати прегарно співала народні пісні» [22, 6]. Але, як стверджує О. Рибніков, Грінченкове поетичне слово полонило одного з його сучасників — В. Верховинця (Костіва). Він «...переймається ідеями Грінченка, захоплюється поетичною творчістю, що і надихає його в подальшому на створення пісень на вірші поета» [20, 97]. Тексти пісень «Бурхливая річка», «Сонечко встає» і ноти до них можна знайти у збірці «Весняночка» (1923). Як стверджує І. Пільгук у статті «Поетична творчість Бориса Грінченка», більшість поезій поклав на музику К. Стеценко: «Вночі на могилі», «Могила», «Квітчані сльози», «Кряче ворон», «І тихая хатиночка», «Бурлака». Літературознавець називає ще й імена композиторів М. Левицького — творця пісні «Смутні картини» та Д. Січинського — автора музики до вірша «Над Дніпром». Є. Куришев додав до музичної грінченкіани «Думу про отамана Музику» В. Касьянова та Я. Степового, два романси М. Степаненка: «Ластівка» та «Весна іде», цикл романсів (тринадцять) М. Малого «Весняні сонети». Грінченкознавець А. Мовчун встановила, що В. Самійленко поклав на музику поезію Б. Грінченка «Ще квітки останні». В. Вишинський включив пісні на слова Б. Грінченка до навчально-репертуарного посібника «Пісні вечірньої зорі. Камерно-вокальні твори».

На нашу думку, названих пісень достатньо, щоб створити аудіотеку «Музична грінченкіана». Учителю може запропонувати учням прослухати одну з них, попередньо записавши запитання для обговорення: «Який настрій створила прослухана музика? Чи збігається настрій, створений музикою, і літературним твором?» Разом із учнями словесник зробить висновок про те, що у творчій скарбниці Б. Грінченка є поезії, які так злилися з музикою, що без неї важко їх уявити.

Розглянемо ще один напрям розробленої технології — організація читання поезії. Більшість підлітків читають поезію переважно на уроках. Виходячи з власного педагогічного досвіду, стверджуємо, що на уроках позакласного читання особливу увагу слід приділити прийому виразного читання. Проте чинною програмою з української літератури уроки виразного читання передбачені тільки у 5, 6 класах. Вважаємо, що необхідно їх виділити в усіх класах основної школи. При цьому прийом хорового читання міні-групами варто використати для молодших підлітків, а коментованого читання та мелодекламації — для старших.

Одне з перших завдань учителя полягає в тому, щоб передати емоційність поезії Б. Грінченка. «Это знают и сами поэты, и в своих произведениях они быют больше на чувства читателя, чем на его разум», — підкреслює автор у праці «Значение поэзии для умственного и нравственного развития человека» [2, 10]. Словесник має так читати її, щоб учні відчували душею, наприклад, безконечність під вечірнім зоряним небом («Вечірній світ»).

Доцільно ввести «Хвилинку декламатора», що допомагає зрозуміти суть декламаторського мистецтва. Молодші підлітки читатимуть рядки віршів Б. Грінченка, опубліковані на сторінках журналу «Дзвінок» протягом 1894–1906 рр. Старші підлітки декламуватимуть поетичні мініатюри циклу «Зернятка». Допускаємо, що лише для небагатьох із них збірка поезій Бориса Дмитровича стане порадицею. Тому педагог має сфокусувати свою увагу на прийомі «Інтелектуальне коло». Його суть зводиться до того, що учитель спробує зацікавити старших підлітків, процитувавши зізнання Бориса Дмитровича із передмови до поезій «Писання, т. I» (1903): «Я ніколи не належав до тих поетів, що весь свій час можуть оддавати пісні. На поезію завсіди я мав тільки короткі хвилини, вільні від праці — часом любої, дорогої, здебільшого — нудної, наймитської. Моя пісня — то мій робітницький одпочинок і моя робітницька молитва-надія» [4, 3].

Педагог запрошує приєднатися до кола сучасників Б. Грінченка і вступити з ним в уявний полілог. Заздалегідь підготовлені учні цитують праці М. Євшана, С. Єфремова, Д. Пісочинця, С. Русової, М. Чернявського про поетичний доробок Бориса Дмитровича, ставлять запитання своїм співрозмовникам щодо оцінки поезії автора. Наприклад, перший дослідник наводить спогади С. Єфремова

із статті «Людина повинности»: «Ціла трагедія перед вами в цих словах, — трагедія письменника, що мусить себе обмежувати, обчирювати, здержувати свої пісні, бо поезія за даних обставин — то тільки “робітницький відпочинок”. Нелегко це, читачу, душити свої поривання і власною рукою робити над собою болючі операції» [12, 73]. Він запропонує підтвердити або спростувати думку С. Єфремова. Хтось із школярів-дослідників підтвердить її, зачитавши уривок зі статті М. Євшана (псевдонім Миколи Осиповича Федюшка) «Борис Грінченко і характер його творчості»: «Для него поезія неначе місце, в якому подорожній задержується на хвилину, відпочине і йде далі, лишаючи його в непам'яті. ... Поезія Грінченка не є творчою домінантою, а лиш хвицевою задумою, набранням віддиху для дальшої дороги, для дальшої праці. Є вона упустом єдиним для тої горечі поетової душі та того суму, який являється наслідком гіркого досвіду в його змаганнях, а виливає його поет тому, щоби тільки позбутися його, щоби прийти до рівноваги та мати знов свіжу непохитну віру у свою працю» [10, 2].

Інший дослідник може приєднатися до нього. Він ознайомить із тезою праці С. Русової «Памяти Б.Д. Грінченко»: «...Душа Грінченко знала наилучшее счастье человека — она знала минуты поэтического вдохновения» [21, 11]. Він передасть слово тим дослідникам, які знайшли спогади про витoki поетичного слова Б. Грінченка. Насамперед хтось із них з'ясує, чому він почав писати українською мовою. З цією метою прозвучать рядки праці М. Плевако «Життя та праця Бориса Грінченка»: «Бувши вже в 3-му класі реальної школи, 13 літ від роду, Грінченко почув одного разу, як якась панія похвалила при ньому українську мову й вірші Тараса Григоровича Шевченка. Приїхавши додому, в батьківській скрині знайшов він випадково «Кобзаря» Т.Г. Шевченка, який справив на нього величезне враження. Він уподобав «Кобзаря» більше за всі книжки, що прочитав до того часу, й «Кобзарь» зробився його Євангелією. Поміркувавши своїм дитячим ще, але добірим та ясним розумом, зрозумів Борис, що й українською мовою можна гарно і легко якусь думку висловити, почув своїм серцем хлопець, що рідна мова більш, аніж чужа, до серця промовляє; згадав Борис, як любо було йому колись у дитинстві пісень та казок українських слухати, і сказав собі, що тільки той забуває свою рідну мову,

зневажає її й вважає за нікчемну, хто відчахнувся від свого народу, хто забув свою Неньку — Україну. З цього часу “нахиляється серцем” Борис до темних селян: хліборобів, пильно вчиться мови української, уважно читає твори українських письменників і пише вірші вже по-українському» [19, 11].

Потім один із учнів оприявнить прізвище людини, яка доклала зусиль, щоб читачі ознайомилися з поетичними творами Бориса Грінченка. Воно стане відомим з монографії М. Плевако «Життя та праця Бориса Грінченка»: «До 17 років він ні до кого не звертався зі своїми спробами, а потім звернувся листом до відомого в той час письменника українського Івана Нечуя-Левицького, котрий ласкаво привітав нового автора й послав його вірші в галицьку газету “Світ”» [19, 57]. Їх опублікували. Аж тоді Борис Грінченко зізнався, що він і є автором.

Так учитель застосовує прийом «Інтелектуальне коло».

Напрям формування навичок упізнавання віршів Б. Грінченка передбачає окреслення специфічних рис його поезії. Словесник користуватиметься матеріалами літературознавців М. Євшана, Р. Вітренко, О. Камінчук, Н. Левчик, А. Мовчун, І. Пільгука, В. Ярменка. Дослідники акцентували увагу на одному з найбільш важливих компонентів для сприйняття поезії Б. Грінченка — контрасті. Протиставлення — один із найпоширеніших прийомів, що йде, на думку вчених, як від літературних традицій Київської Русі, так і від фольклору. К.-Г. Юнг вбачав у контрастивності джерело життя. Психолог зауважив: «Сумна ж істина полягає в тому, що реальне життя сповнене протилежностей: день змінює ніч, народження — смерть, щастя — горе, а добро — зло. І ми можемо навіть бути впевненими в перемозі одного над другим — у тому, що добро подолає зло, а радість переважить біль. Життя — це поле битви. Так завжди було і буде, а якщо ні — життя зупиниться» [26, 83]. О. Корніяка, розглядаючи питання сприймання, дійшла висновку, що воно «...відбувається за контрастом» [16, 44].

Показовою антитезою для поезії Б. Грінченка є протиставлення «весна — зима». Цієї ж думки дотримується М. Євшан, коли каже, що поет, «описуючи красу весни, готовий, здається, цілувати кождо цвітку, благословити кождо пташину, що віщує весну, який вдячний за запашний воздух, за красу зелених піль... Так, але люди таки стогнуть, терплять... От зима прийде, не буде чим у хаті запалити,

не буде що їсти, і чоловік піде красти до пана, а відтак піде до тюрми, і знов недоля, зло і безпросвіток. Так Грінченко, знаходячи моменти радості та весілля, любуючись красою природи, не забуває дійсності, не віддається їм зовсім. Вони тільки являються контрастом тої дійсності... Отже, треба працювати над виправленням того контрасту» [9, 1].

Учитель пропонує старшим підліткам розглянути цикл «З весняних дум» і знайти контраст. Наприклад:

Весна!.. А тобі ще й досі зима:
Замість веселих проміннів з квітками,
Панують і досі морози з снігами —
Сторіччя минають, а сонця нема!..

Однією з художніх ознак Грінченкової поезії є символіка. О. Камінчук запропонувала власну її систему: символіка хліборобської праці (нива, зерно, сіячі), символ ранку, символічний образ сонця, символіка неба. На уроках позакласного читання учитель звертатиметься до неї як до специфічної риси поезії Б. Грінченка, хоч кількість символів незначна. Із молодшими підлітками він складатиме літературну мозаїку «Символи поезії Б. Грінченка». Її суть зводиться до того, що серед розкладених на столі карток із зображеннями рослин, тварин, небесних світил потрібно відібрати ті, що стали символами у віршах поета, процитувати відповідні рядки твору. Навчаючи старших підлітків виокремлювати специфічні риси поезії Б. Грінченка, педагог спиратиметься на виведення риси символіки з конкретного художнього тексту. Отже, словесник може скористатися методом символічного бачення.

Пропонована технологія орієнтована на підлітків. Відомо, що їх істотною рисою є здатність іронічно формулювати думки. Умберто Еко називає іронію антидотом, який «...дозволяє суб'єкту приборкати запал натхнення, коли він торкається об'єкта, і не дає йому цілком розчинитися в цьому об'єкті, але водночас не дає йому впасти в неминучий скептицизм, коли відсторонюється від об'єкта» [13, 38]. А. Єсін розглядає іронію як пафос твору: «Пафос іронії в тому, що вона «не згодна» з тією чи іншою оцінкою (частіше — високою) характеру, або ситуації, або життя в цілому» [14, 70]. Наприклад, оприявнимо його під час знайомства з «Поезією» у 8 класі:

Пташка щебече, квітки зацвіли,
Пахнуть і ваблять своєю красою,
А по долині гуляють осли,
Топчуть квіти укупі з травою.
Байдуже їм про пісні та квітки:
Вкупі з травою з'їдять вони квіти,
З ляку від їх повтікають пташки, —
Добре поезії на світі жити!..

Учням не вдасться знайти у художньому тексті художніх засобів — автор їх не використав. Але, інтерпретуючи прикінцевий рядок «Добре поезії на світі жити!..», вони відчують іронію. Із цим терміном восьмикласники знайомляться під час вивчення поезії «Патріоти» В. Самійленка, сучасника Б. Грінченка. Борис Дмитрович увів означену лексему у назву ще однієї поезії — «Наші патріоти», яку перше опублікував під псевдонімом Ів. Перекотиполе у виданні «Зеркало» (1892). Як зазначає І. Пільгук, «Шевченковими словами він ганьбить лицемірів, запроданців» [18, 23]:

Що перевертні сорочку
І останню здіймають
З неньки, рідної Вкраїни, —
Земляки усі се знають...

У цьому випадку учні простежують, як художній текст Грінченкової поезії «Наші патріоти» вступає у діалог із художнім текстом, який належить перу Тараса Шевченка:

А тим часом перевертні
Нехай виростають,
Та покажуть москалеві
Господарювати.
Та з матери полатану
Сорочку здіймати!...

Так оприявнюється теза Г. Токмань про діалогізм у поезії, коли «...текст, вступаючи в діалогічні відносини з іншим, приймає його думку чи мистецьку форму або заперечує її цінність, іронізує

над ним» [23, 52]. Відтак іронічність Б. Грінченка та всюдипроникна іронія підлітків гармонізуються. Отже, специфічні риси поезії Б. Грінченка: контрастність, символізм, іронічність.

Певну нішу в аналізі поетичних творів займають ритм і рима. Розробляючи технологію навчання поезії Б. Грінченка, ми враховували тезу М. Чернявського про техніку його вірша: «Окрім того, здавалось, що у нього бракувало чуття ритму. Про його дехто навіть казав: “У Грінченка немає вуха”. Але це правда тільки почасти. Внутрішню мелодію чужих віршів він відчував добре, тільки не завжди у нього вистачало засобів дати простір тій мелодії у своїх віршах... Окрім того, форма не завжди давалась йому, особливо в початку літературної кар’єри. Він повинен був багато над нею працювати. І працював усердно» [25, 33]. Відтак із метою формування відчуття рими учитель може навчити молодших підлітків гри «Складно-нескладно». Її суть зводиться до того, що словесник читатиме прикінцеві слова поетичних рядків. Якщо учні почують риму, то плеснуть у долоні, якщо ні, то не плескатимуть. Той із школярів, хто плесне у долоні при відсутності рими в зачитуваних рядках, вибуватиме з гри. Наприклад:

Кажуть, Бог нерівно ділить,
Жде, щоб люди *поділились*
По-братерському, **без сварки...**
А вони і *посварились*.

Старші підлітки працюватимуть над особливостями версифікації поетичних творів Б. Грінченка. За Г. Токмань, основним методом визначення розміру вірша є скандування — нарочито ритмічне читання його вголос з одночасним легким вистукуванням ритму пальцями по столу. Тому словесник використовує ігровий прийом — конкурс «Точно і швидко визнач розмір вірша». Разом з учителем школярі скандують поетичні рядки твору, поки не виявлять його віршовий розмір. Можна припустити, що пропонувані прийоми роботи стануть підставою для спростування тези сучасників Б. Грінченка про недосконалість техніки його віршів.

Таким чином, слухаючи вірші, ми «впізнаємо» Бориса Дмитровича Грінченка. Цьому сприяють і особливості побудови його віршів (їх форми, ритми, образи), і те грінченківське ставлення до життя, яке розкривається в їхньому змісті.

Вивчення рис поезії Б. Грінченка розкриємо на прикладі проведення літературної гри для молодших підлітків «Знайди свого побратима». Учитель вигадливо розрізає картки, на яких записані афоризми Б. Грінченка, роздає по одній картці учням і пропонує виконати завдання: скласти дві картки так, щоб лінія розрізу співпала. У результаті вдасться прочитати афоризми українського поета, наприклад: «Праця єдина з неволі нас вирве: Нумо до праці, брати!»; «Я зрікся мрій! Поважний і спокійний, Собі сказав: мені не треба їх»; «“Зроблю”, — сього сахайся слова. “Зробив”, — оце потужних мова».

Цей напрям передбачає використання матриці для старших підлітків. Педагог ознайомлює їх із трактуванням О. Камінчук вірша «Душа горить» Б. Грінченка як романсу, із романсами М. Малого та М. Степаненка: «Ластівка» та «Весна іде». Він ставить проблемне запитання: «Як упізнати романс?» На наше переконання, доцільно звернутися до прийому матриці «Жанрова означеність романсу» (рис. 2). Учитель пропонує її для всіх міні-груп старших підлітків. Він радить опрацювати поетичні тексти: «Душа горить», «Зійшов місяць із зорею, в небі зяянів», «Ластівка», «Весна іде!», «Весна прийшла!», «Іди у гай!», «Вона співа», «Вже в далині високій сяють зорі», «Рясний садок і затишний я знаю», «Вона!», «Я ніч не спав», «Скоріш!», «Лежали скрізь замети сніговії», «І світ воскрес!», «В степу рвачкий на волі вітер віє», «Та де вона?». При цьому учні кожної міні-групи добиратимуть цитати із пропонованих поезій до сегментів матриці.

Безумовно, названі ознаки не вичерпують поняття романсу, тож розраховуємо на подальшу співпрацю з науковцями.

Творчий напрям передбачає для старших підлітків можливість самостійно обирати творчі роботи. Наприклад, на такі теми: «Як перевірити, чи читав учень поезію Б. Грінченка?»; «Що означає для Б. Грінченка слово-поняття *Україна*? За що він її любить — і чи доречно питати тут, за що? Чи треба любити за щось? Чи в ім'я цієї любові все дозволено?», «Чи можемо уявити українську літературу без поетичного доробку Бориса Грінченка?», «Чи хотілося б вам познайомитися особисто з Грінченком-поетом, поясніть, чому» та ін. Дев'ятикласники працюватимуть над ними вдома, у бібліотеці, в Інтернеті. Учитель проводитиме для них консультації. Наприкінці юні творці виступлять зі своїми творами. Педагог оцінить творчі роботи за такими критеріями: оригінальність, логічність викладу,

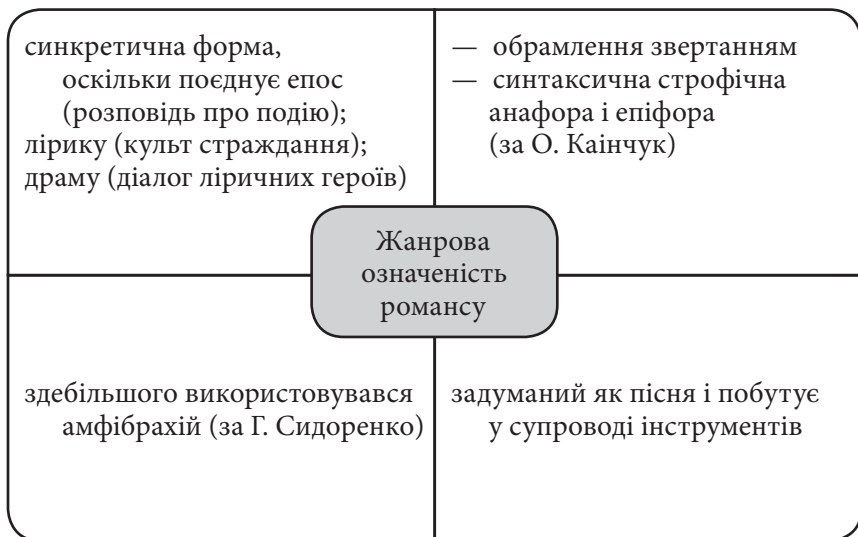

Рис. 2. Матриця «Жанрова означеність романсу»

оформлення, аргументованість міркувань, уміння викликати захоплення слухачів, корисність.

Зі сказаного випливає, що поетичний доробок Б. Грінченка має бути більш широко представлений у шкільній програмі з української літератури. Словесники можуть поповнити свою педагогічну скарбницю запропонованою технологією навчання його поезії.

ДЖЕРЕЛА

1. Вітренко Р.І. Українська література. Календарне планування. Сучасне прочитання творів. Форми атестації знань за 12-бальною системою: 6 кл. / Р.І. Вітренко, А.І. Мовчун. — К.: Ред. журн. «Дивослово», 2001. — С. 32–37.
2. Грінченко Б. Значение поэзии для умственного и нравственного развития человека / Б. Грінченко // ІР НБУ імені В.І. Вернадського НАН України. — Ф. І. — Од. зб. 33589.
3. Грінченко Б. Наші патріоти / Б. Грінченко // Дзеркало. — 1892. — Ч. 17. — С. 2.
4. Грінченко Б. Писання. Т. І / Б. Грінченко. — К.: Друкарня П. Барського, 1903. — С. 3.

5. Етимологічний словник української мови : в 7 т. — Т. 1: А–Г. — К. : Наук. думка, 2006. — 705 с.
6. Етимологічний словник української мови : в 7 т. — Т. 3: М. — К. : Наук. думка, 2006. — 705 с.
7. Етимологічний словник української мови : в 7 т. — Т. 4: П. — К. : Наук. думка, 2006. — 705 с.
8. Етимологічний словник української мови : в 7 т. — Т. 5: Р–Т. — К. : Наук. думка, 2006. — 705 с.
9. Євшан М. Борис Грінченко і характер його творчості / М. Євшан // Діло. — 7 н.ст. мая (24 ст.ст. цвітня) 1910. — С. 1.
10. Євшан М. Борис Грінченко і характер його творчості / М. Євшан // Діло. — 9 н.ст. мая (26 ст.ст. цвітня) 1910. — С. 2.
11. Євшан М. Борис Грінченко і характер його творчості / М. Євшан // Діло. — 10 н.ст. мая (27 ст.ст. цвітня) 1910. — С. 1.
12. Єфремов С. Людина повинности / С. Єфремов // Над могилою Бориса Грінченка. — К. : Вік, 1910 — С. 73.
13. История красоты / под ред. Умберто Эко ; перевод с итал. А.А. Сабашниковой. — М. : СЛОВО/SLOVO, 2007. — 440 с.
14. Есин А.Б. Принципы и приемы анализа литературного произведения : учеб. пособ. / А.Б. Есин. — 4-е изд, исп. — М. : Флинта, Наука, 2002. — 248 с.
15. Камінчук О.А. Художні тенденції романтизму і просвітництва в поезії Бориса Грінченка / О.А. Камінчук // Борис Грінченко — відомий і невідомий : матер. щорічних Грінченківських читань, 5 груд. 2012 р. / за заг. ред. В.О. Огнев'юка, Л.Л. Хоружої, А.І. Мовчун. — К. : [Київ. ун-т ім. Б. Грінченка], 2013. — С. 139–149.
16. Куришев Є. Музичне грінченкознавство: сучасний стан та перспективи наукових досліджень / Є. Куришев // «Я йшов туди, де гуркіт праці чути...» : матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (VI Грінченківські читання), 22 січня 2014 р., м. Київ / за заг. ред. В.О. Огнев'юка, Л.Л. Хоружої, А.І. Мовчун. — К. : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка. — С. 197–203.
17. Корніяка О.М. Психологія комунікативної культури школяра / О.М. Корніяка. — К. : Міленіум, 2006. — 336 с.
18. Пільгук І. Поетична творчість Бориса Грінченка / І. Пільгук // Грінченко Б.Д. Твори : в 2 т. / Б.Д. Грінченко ; вступ. ст. І. Пільгука. — К. : АН УРСР, 1963. — Т. 1: Поезії. — 603 с.
19. Плевако М. Життя та праця Бориса Грінченка / М. Плевако. — Х. : Вид-во ім. Б. Грінченка, 1911. — 81 с.
20. Рибніков О. Поетична творчість Бориса Грінченка в музиці українських композиторів: Василь Верховинець / О.М. Рибніков // Борис Грінченко — відомий і невідомий : матер. щорічних Грінченківських читань, 8 грудня 2011 р. / за заг. ред. В.О. Огнев'юка, Л.Л. Хоружої, А.І. Мовчун. — К. : [Київ. ун-т ім. Б. Грінченка], 2012. — С. 95–99.

21. Русова С. Памяти Б.Д. Гринченко (выдающегося деятеля по народному образованию на Украине) / С. Русова // Народный учитель. — 1910. — Март. — № 10. — С. 11.
22. Стебницький П. Борис Грінченко. Нарис його життя та діяльності / П. Стебницький. — К. : Час, 1920. — 32 с.
23. Токмань Г.І. Методика навчання української літератури в середній школі : підруч. / Г. Токмань. — К. : ВЦ «Академія», 2012. — 312 с. — (Серія «Альма-матер»).
24. Фоломєєва Н.А. Педагогічні технології естетичного виховання дітей віком 5–10 років засобами музичного мистецтва : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 / Н.А. Фоломєєва. — Суми, 2001. — 243 с.
25. Чернявський М.Ф. Кедр Ливана: Спогади про Б. Грінченка. Ювілейне видання / М.Ф. Чернявський. — Херсон : Українська книгарня, 1918. — 36 с.
26. Юнг К.Г. Душа и миф: шесть архетипов / К.Г. Юнг ; пер. с англ. — М. — К. : ЗАО «Совершенство» — “Port-Royal”, 1997. — 384 с.

В статье определен методический инструментарий обучения поэзии Б. Гринченко на уроках внеклассного чтения в основной школе. Научная новизна работы состоит в том, что впервые предложена ее технология в школьном курсе украинской литературы. Применение будет целесообразным для младших и старших подростков. В статье сделан акцент на использовании принципов диалогизма и проблемности, метода символического видения и соответствующих инновационных приемов.

Ключевые слова: поэзия, младшие и старшие подростки, принципы диалогизма, проблемности, метод символического видения, приемы.

The article defines methodological tools for teaching Borys Grinchenko's poetry at the lessons of home reading at elementary school. The scientific innovation in work lies in offering its technology in the school course of the Ukrainian literature for the first time. Its applying would be appropriate for the further research of educational literary methods for junior and senior teenagers.

The article focuses on implementation of the principles of dialogism and problems, techniques of symbolic vision and related innovative methods.

Key words: *poetry, junior and senior teenagers, principles of dialogism, problematic, techniques of symbolic vision, methods.*

УДК 81'1

Огарь Юлія,

V курс, група УМм-1–14–2.0д

Гуманітарного інституту

Київського університету імені Бориса Грінченка;

науковий керівник: Дика Н.М.,

доцент кафедри української мови

Гуманітарного інституту

Київського університету імені Бориса Грінченка,

кандидат педагогічних наук

ЛІНГВІСТИЧНІ ПОГЛЯДИ Б. ГРІНЧЕНКА

У статті висвітлюються лінгвістичні погляди Б. Грінченка про словникарство в Україні, проаналізована джерельна база «Словаря української мови», спираючись безпосередньо на передмову автора до словника.

Ключові слова: *«Словарь української мови», лексикографія, лексичний матеріал, лінгвістичні погляди, джерельна база.*

Словникарство в Україні має багатовікову історію. Питання історії української лексикографії висвітлені достатньо, проте актуальною для студентів-філологів Київського університету імені Бориса Грінченка є передісторія та історія створення Б. Грінченком «Словаря української мови» (1907–1909) як приклад професійної лінгвістичної діяльності та відданості справі.